

УДК 81'272'42'373.612.2'373.49:316.774

БАРАНОВА Світлана – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології, Сумський державний університет, вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, 40000, Україна (s.baranova@gf.sumdu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9425-9774>

МІЩЕНКО Дар'я – студентка факультету іноземної філології та соціальних комунікацій, Сумський державний університет, вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, 40000, Україна (dashamishchenko2001@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7818-4124>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.49.1>

Бібліографічний опис статті: Баранова, С., Міщенко, Д. (2022). Стилiстичнi засоби позначення полiткоректностi в масмедiйному дискурсi. *Проблеми гуманiтарних наук: збiрник наукових праць Дрогобицького державного педагогiчного унiверситету iменi Iвана Франка. Серiя «Фiлологiя», 49, 11–16.* doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.49.1>.

СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ПОЗНАЧЕННЯ ПОЛІТКОРЕКТНОСТІ В МАСМЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті йдеться про явище політичної коректності в масмедійному дискурсі. Зазначено, що політкоректність – явище, спостережуване в суспільній та політичній сферах. До основних її стратегій можна віднести запобігання виразів, які сприймаються як образливі для людей з обмеженими фізичними або розумовими можливостями, з вадами або нестандартною зовнішністю і які можна трактувати як упереджене ставлення до національностей, гендеру, сексуальних меншин, віку, як ущемлення людей різних соціальних статусів, дискримінацію вірувань, тварин, природи, оточення. Політична коректність має не мовний, а дискурсивний характер, тож релевантним є аналізувати її в розрізі дискурсу. Показано, що масмедійний дискурс має інформаційно-психологічний вплив на свідомість населення. За допомогою інформації, поширюваної через медіа, можна сформувати необхідну позицію, думку щодо певної події. Досліджено експресивні засоби та стилістичні прийоми, що трапляються в медіадискурсі для вираження політичної коректності, зокрема ті, що ґрунтуються на метафоричному та метонімічному переносах: метафори, перифрази, евфемізми. Особливу увагу приділено евфемізмам, які відповідають правилам соціального етикету й слугують у мові політиків та засобів масової інформації засобом маніпуляції. Правильний підбір слів є вирішальним для іміджу, презентації партії, збереження підтримки виборців та впливу на їхні думки. Установлено, що повторення «ввічливо» маркованих одиниць сприяє несвідомому запам'ятовуванню інформації та впливає на рішення й дії мас. Доведено, що головне завдання вживання політкоректних засобів у масмедійному дискурсі полягає в уникненні негативних конотацій, прямих, категоричних оцінок та для завуалювання інформації. У дослідженні залучено загальнонаукові методи, методи лінгвістичного спостереження й опису.

Ключові слова: політкоректність, стилістичний прийом, експресивний засіб, ввічливість, медіадискурс, метафора, евфемізм

BARANOVA Svitlana – PhD in Philology (Germanic Languages), Associate Professor, Associate Professor at the Germanic Philology Department, Sumy State University, 2, Rymkii-Korsakov str., Sumy, 40000, Ukraine (s.baranova@gf.sumdu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9425-9774>

MISHCHENKO Daria – Student at the Faculty of Foreign Philology and Social Communications, Sumy State University, 2, Rymkii-Korsakov str., Sumy, 40000, Ukraine (dashamishchenko2001@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7818-4124>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.49.1>

To cite this article: Baranova, S., Mishchenko, D. (2022). Stylistychni zasoby poznachennja politychnoi koryktnosti v masmediinomu dyskursi [Stylistic means to denote political correctness in the mass

media discourse]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya "Filolohiia" – Problems of Humanities. "Philology" Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 49, 11–16. doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2022.49.1> [in Ukrainian].*

STYLISTIC MEANS TO DENOTE POLITICAL CORRECTNESS IN THE MASS MEDIA DISCOURSE

Summary. *The article deals with political correctness in the mass media discourse. It is pointed out that political correctness occurs in social and political spheres. The main strategies can comprise prevention of expressions that are interpreted as the prejudice against nationalities, gender, sexual minorities, different age groups, offending people with different social statuses, discrimination of the religious beliefs, animals, nature, surrounding, and perceived as offensive for people with physical and mental disabilities, defects and non-standard appearance. Since political correctness has a discursive rather than linguistic character, it is relevant to analyze it on the discourse background. It is shown that the mass media discourse has an informational and psychological influence on the population's consciousness. The information that is disseminated in media can form the necessary point of view, an opinion about the specific event. The expressive means and stylistic devices used in the media discourse to express correctness are investigated, particularly those based on the metaphorical and metonymical transfer: metaphors, periphrases, euphemisms. Special attention is paid to euphemisms that correspond to the rules of social etiquette and serve as a means of manipulation in the language of politicians and mass media. The correct choice of words is decisive for an image, party representation, voters' support, and impact on their thoughts. It is identified that repetition of «politely» marked units makes the information be remembered subconsciously and influences mass decisions and actions. It is proved that the main task of using the politically correct expressive means in the mass media discourse consists in preventing negative connotations, direct, categorical evaluation and hiding the information. The investigation involves general scientific methods, methods of linguistic observation, and description.*

Key words: *political correctness, stylistic device, expressive means, politeness, media discourse, metaphor, euphemism*

Постановка проблеми. Масова комунікація стала настільки невід'ємною частиною реальності, що більшість людей, напевно, не змогли б проіснувати без неї навіть протягом одного дня. Молодь нашого часу широко обізнана з сучасними масмедіа; безкоштовний Wi-Fi, програми, альтернативні джерела новин, Facebook і Twitter стали способом її життя. Інформація є щоденним і необхідним контентом для широкої аудиторії. Медіадискурс як публічна форма взаємодії відправника й реципієнта відбиває тенденції та явища суспільного буття. Одним із таких явищ є політична коректність, наділена соціально-контекстуальним, дискурсивним змістом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання політкоректності відображає мовну політику, взаємодію мови й культури як предмета багатовекторної соціолінгвістики (Мацюк, 2010) та інших наук. Його вивчають на міждисциплінарному рівні соціологи, лінгвісти, політологи, звертаючи увагу на основні аспекти політкоректності (Молодиченко & Танана, 2016), представленість у

мовному (Колядич & Хоцянівська, 2020) та дискурсивному просторах (Алексенко, 2018; Тарасова, 2018). Аналізовано також генезу та соціологічну концептуалізацію політкоректності (Нехаєнко, 2018).

Саме інтересом громадськості в сучасному медіатизованому світі до інструментів комунікативного уникнення соціальних загострень, ефективного спілкування та досягнення безконфліктної атмосфери в соціумі зумовлена **актуальність** статті. Якщо у згаданих працях зроблено акцент на лексичних номінаціях, **мета** цієї статті полягає в дослідженні стилістичних засобів репрезентації феномену «політична коректність» у масмедійному дискурсі, поки що лакунарному в наукових студіях. Досягнення мети передбачає вирішення основних завдань: визначення стратегій політкоректності; аналіз її проявів у мові ЗМІ; з'ясування значення коректних експресивних засобів у масмедіа.

Виклад матеріалу. Політична коректність (від англ. political correctness) – термін, що описує стиль поведінки, мовлення, спосіб

життя, вподобання й не порушує особистих кордонів людей у релігійній, расовій, політичній, культурній сферах. Її головним завданням є уникнення нетактовності, фраз, слів, які можуть образити людей, указуючи на їхній вік, здоров'я, матеріальне благо, сексуальну орієнтацію, стать.

До основних стратегій політичної коректності відносять запобігання виразів, які можна:

1) трактувати як вияв расизму – упередженого ставлення до представників певних національностей;

2) сприйняти як образливі для людей різних сексуальних орієнтацій;

3) трактувати як упереджене ставлення до людей різного віку та гендеру;

4) розглядати як ущемлення людей різних соціальних статусів;

5) тлумачити як образливі для людей з обмеженими фізичними або розумовими можливостями, з вадами або нестандартною зовнішністю;

6) ідентифікувати як дискримінацію вірувань;

7) розцінити як дискримінацію тварин, природи, оточення.

В англійській мові серед політкоректних одиниць представлені лексеми на коректне позначення расової, національної й релігійної належності та на усунення дискримінації за соціальною, професійною й сексуальною ознаками (*newcomers, undocumented residents, needy, disadvantaged, people with low-income, American Indian, African-American, African-Caribbean, Native American, Italian-American, Native Hawaiian*). Уживання таких слів не зашкодить реципієнту, не образить його.

Будь-які соціально-економічні події, висвітлені в англійському дискурсі, можна поділити на негативні й позитивні, сприймані читачами по-різному. Зазвичай позитивні економічні явища підкреслювано за допомогою яскравих зображень, гучних заголовків і в супроводі висловлень відомих людей. Негативні економічні й соціальні зміни, навпаки, маскують за допомогою стилістичних ресурсів мовлення, зокрема, евфемістичних одиниць.

Евфемізм – непряма, використана замість прямої фраза, ввічливе слово чи вираз

на позначення чогось соромливого або неприємного, щоб зробити його більш прийнятним, ніж є насправді, не шокувати чи не засмутити когось. Коли слово чи фразу вживають як евфемізм, вони стають фігурою заміщення, буквально значення якої завуальовано. Евфемізми використовують, щоб приховати неприємні ідеї, навіть якщо буквально номінація їх не обов'язково образлива (Баранова & Плетенко, 2019).

Сьогодні евфемізми проникли майже в усі сфери повсякденного життя людей. Вони властиві мові уникнення, ухиляння та в певному сенсі нечесності. Жоден евфемізм не інформує про те, як є щось насправді. Приховування істини, актуальне для політики та ЗМІ, є однією з його функцій.

Політики завжди вдаються до евфемізмів, щоб висвітлити та приховати сувору правду і не викликати гніву та паніки. Наприклад, американські політики використовували *air support* замість *bombing*, а *civilian casualties* замість *collateral damage* під час війни у В'єтнамі, щоб захистити репутацію американського уряду. Також у мовленні ЗМІ репортери часто вживають *recession* чи *depression* замість *economic crisis*, а *the increasing of tax* – замість *revenue enhancements*. Тож аудиторія навряд чи може отримати правдиву інформацію від ЗМІ, коли йдеться про якісь делікатні чи деструктивні речі. Прямі висловлення нерідко змушують людей почуватися збентеженими, нещасними або навіть наляканими під час спілкування.

Евфемістичні номінації можуть поставати безпосередньо в масмедійному дискурсі. Мовленнєвий евфемізм виникає через вимоги певної ситуації, зміст якої часто уточнювано в тексті. Тут його використовувано не стільки для свідомого маскуванню теми чи для хибного сприйняття дійсності; це свого роду подвійна мова, яку виявляємо, приміром, у такому фрагменті: *Great Britain* як *the mother of Parliaments*, *economic crisis* як *a path of slower growth and less innovation for the country and its people*. Поп: *Meanwhile, the mother of Parliaments has gone mad, the governing Conservative Party shows contempt for business, and its Labour rival has been taken over by lovers of Karl Marx* (The Washington Post, Febr. 18, 2019). *Brexit would probably mean a path of slower growth and less*

innovation for the country and its people (The Washington Post, March 14, 2019).

У першому прикладі автор увічливо говорить про неузгодженість дій раніше «взірцевого» парламенту Великої Британії. До того ж, перифраз *lovers of Karl Marx* – це коректна номінація прибічників відомого своїми лівими поглядами лідера лейбористської партії Джеремі Корбіна, який виступав за проведення голосування, щоб британці продемонстрували свою позицію щодо виходу з Європейського Союзу. Він не підтримував угоди Терези Мей та Бориса Джонсона. У другому прикладі міститься натяк на економічну кризу й деградацію.

На думку А. Х. Дейгнан (1997), ідеологічним знаряддям, яке приховує дійсність від членів спільноти, тлумачить проблемні ситуації з критичної, консервативної позиції, є метафори. Так, у реченні *They want the whole Brexit saga to end* (The Washington Post, Jan. 30, 2019) метафора *saga* коректно номінує тривалу політичну кризу через суперечності навколо брекзиту. Аналогічно метафора *the second great seismic shift*, побудована на переносі назви природних катаклізмів на суспільні, запобігає прямому називанню катастрофи, пор.: *For me as a German, the Brexit vote is the second great seismic shift of my lifetime* (The Washington Post, June 25, 2016). У такий спосіб адресант демонструє свій інтелектуальний рівень, емоційний контроль, цензуру, терпимість та хороші манери, що є складовими елементами політкоректності.

Мова ЗМІ слугує політикам засобом маніпуляції, а правильний вибір слів є вирішальним для їхнього іміджу, репрезентації своєї партії, збереження підтримки, залучення виборців та впливу на їхні думки. Наприклад: *The whole thing was a fantasy, cynically concocted by ambitious politicians who apparently never thought the nation would take them seriously* (The Washington Post, June 27, 2016). Концептуальна метафора *a fantasy* з позитивною конотацією позначає оманливі очікування.

Евфемістичні висловлення не тільки відповідають принципу ввічливості, але й можуть викликати гумористичний ефект. Наприклад, словосполучення *Battle of Brexit*, жартівливо описує вирішальну подію в житті кра-

їни, тим самим уникаючи пригадування всіх складнощів, які поставали на її шляху. Пор.: *Boris Johnson has become Conservative leader and prime minister in the middle of the “Battle of Brexit,” which has polarized his party and the United Kingdom as a whole* (The Washington Post, Dec. 24, 2020).

Дотримуючись принципу ввічливості, адресанти уникають посилянь не тільки на табу, але й на запитання, які можуть образити адресата, наприклад, запитання про його приватні справи. Так, люди використовують *recycle* на заміну *junkman, footwear maintenance engineer* замість *people who are washing shoes as a career, hair beautician* означає *barber* тощо. У такому разі люди соціально нижчого статусу відчувають, що їх поважає суспільство, а атмосфера спілкування буде ввічливою та гармонійною.

Серед політкоректних синтаксичних ресурсів мовлення виявлено відокремлення та замовчування. Наприклад: *It is time for Britain to leave the European Union – with or without a deal* (The Washington Post, 30.01.2019). *In other words, the U.K. stays inside Europe’s trading space until ... whenever* (The Washington Post, Nov. 15, 2018). Перший засіб виступає маркером оцінки, у ньому міститься основна частина інформації: неминучість здійснення прагнень Лондона, другий – передає напруженість, невизначеність навколо ситуації брекзиту. Автори статей відверто не інформують читача про ситуацію, той має домислити, які будуть перспективи виходу Британії з ЄС.

Для дотримання політичної коректності, що стала ефективною риторичною стратегією, застосовують експресивні засоби та стилістичні прийоми з пом’якшувальним забарвленням. Так, у наступному фрагменті епітет *radical* маскує усі наслідки, які тягне за собою політична подія, описана до того ж за допомогою нейтральної метафоричної моделі *брекзит – це зміна*. Прибічники виходу Великої Британії з Євросоюзу намагаються довести грандіозність події, пор.: *Brexit is radical change, but Britain should nevertheless embrace it* (The Washington Post, Dec. 14, 2018).

Кожна медіаплатформа стежить за відомими постатями та публікує інформацію про їхнє життя в просторі Інтернет, що може негативно вплинути як на їхню кар’єру, так і

на професійне життя загалом. У такому разі порушено принципи політичної коректності. Наприклад, у дискурсивному фрагменті зазначено: *In Britain, Conservatives found themselves in the same mushy middle that Prime Ministers Tony Blair and David Cameron inhabited* (The Washington Post, March 14, 2019). Прем'єр-міністри Великої Британії Тоні Блер та Девід Кемерон виставлені в невідному світлі, тобто як ті, хто перебуває в *the same mushy middle*. Особливо очевидним це стає на тлі антитези – протиставлення грандіозним постатям Вінстона Черчилля, Маргарет Тетчер та інших легендарних західних державних діячів. Пор.: *The Tories could probably claim to be the most significant political party of the 1900s, governing Britain for most of the century, producing Winston Churchill, Margaret Thatcher and other iconic Western statesmen* (The Washington Post, March 14, 2019).

Людина одержує всю необхідну соціальну інформацію з теле- та радіопередач, періодичних видань, що безпосередньо формують думки. Її повсякденне життя стає все залежнішим від масової комунікації. Завдяки

останній створюється друга, суб'єктивна реальність.

Висновки. Термін «політкоректність» виник у зв'язку з потребою формулювання у ввічливій формі висловлень, що не ображатимуть реципієнта дискурсу. Поважливе ставлення та уникнення слів з негативною конотацією – пріоритети політкоректності. Стилiстичні прийоми та експресивні засоби є різновидом ПК та слугують допоміжною ланкою для завуалювання образливої інформації в масмедійному дискурсі. У ньому віддають перевагу одним словам і виразам над іншими, абсолютно коректними й достовірними, замінюючи їх часто затьмареними, недоречними, маніпулятивними. Сучасний масмедійний дискурс дотримується правил політкоректності, але водночас створює модель вигідного суб'єктові впливу та формує у свідомості реципієнтів спотворений образ дійсності. Перспективою подальшого дослідження може стати порівняльний аналіз мовних та мовленнєвих засобів репрезентації політичної коректності в англomовних та україномовних ЗМІ, вивчення їхнього впливу на реципієнтів.

ЛІТЕРАТУРА

- Алексенко С. Ф.** Політична коректність в англomовному медійному дискурсі як засіб реалізації кооперативної комунікативної стратегії. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Сер.: Філологія, педагогіка, психологія.* 2018. Вип. 36. С. 52–56.
- Баранова С. В., Плетенко К. П.** Лінгвістичні проблеми ідентифікації евфемізмів як мовного феномену. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Філологія.* 2019. Вип. 21. С. 99–104.
- Колядич Ю. В., Хоцянівська І. В.** Політкоректність у сучасному мовному просторі. *Modern researches in philological science : Collective monograph.* Riga : Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2020. С. 153–169. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-37-2/10>
- Мацюк Г.** Сучасна соціолінгвістика: тенденції в розвитку теорії завдання. *Мова і суспільство.* 2010. Вип. 1. С. 5–20.
- Мододиченко Н. А., Танана С.М.** Основні аспекти поняття політичної коректності в сучасній англійській мові. *Молодий вчений.* 2016. № 5(32). С. 507–510.
- Нехаснко О.** Політична коректність як суспільний феномен: генеза та соціологічна концептуалізація. *Український соціологічний журнал.* 2018. № 1–2. С. 94–99.
- Тарасова В. В.** Політична коректність в англійському та українському медіадискурсі. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки.* 2018. № 281. С. 100–110.
- Deignan A. H.** A Corpus-based study of some linguistic features of metaphor : PhD Degree in English language, Birmingham, 1997. 387 p. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/76515.pdf> (дата звернення: 25.07.2021).
- 40 Alternatives to Politically Incorrect Terms. 2020. URL: <https://ehlion.com/wp-content/uploads/2020/10/40-Alternatives-to-Politically-Incorrect-Terms-Ehliion.pdf> (дата звернення: 25.07.2021).
- The Washington Post. URL: <https://www.washingtonpost.com/>

REFERENCES

- Aleksenko, S. F.** (2018). Politychna korektnist v anhlomovnomu mediinomu dyskursi yak zasib realizatsii kooperatyvnoii komunikatyvnoii stratehii [Political correctness in the English media discourse as a

means of realization of cooperative communicative strategy]. In *Naukovyi visnyk kafedry UNESCO Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu. Seriiia : Filolohiia, pedahohika, psykholohiia – Scientific Bulletin of the UNESCO department of Kyiv national linguistic university. Series : Philology, pedagogy, psychology* (Issue 36), (pp. 52–56) [in Ukrainian].

- Baranova, S. V., Pletenko, K. P.** (2019). Linhvistychni problemy identyfikatsii evfemizmiv yak movnoho fenomenu [Linguistic problems of identification of euphemisms as a language phenomenon]. In *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu Seriiia : Filolohiia – Bulletin of Mariupol state university. Series : Philology* (Issue 21), (pp. 99–104) [in Ukrainian].
- Koliadych, Yu.V., Khotsianivska, I.V.** (2020). Politykorektnist u suchsnomu movnomu prostori [Political correctness in the modern media space]. In *Modern researches in philological science: Collective monograph* (pp. 153–169). Riga : Izdevnieciba “Baltija Publishing”. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-37-2/10> [in Ukrainian].
- Matsiuk, H.** (2010). Suchasna sotsiolinhvistyka : tendentsii v rozvytku teorii ta zavdannia [Modern sociolinguistics : tendencies in developing the theory and tasks]. *Mova i suspilstvo – Language and society* (Issue 1), (pp. 5–20) [in Ukrainian].
- Molodychenko, N. A., Tanana, S. M.** (2016). Osnovni aspekty poniattia politychnoi korektnosti [The main aspects of political correctness]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 5(32), 507–510 [in Ukrainian].
- Nekhaienko, O.** (2018). Politychna korektnist yak suspilnyi fenomen: geneza ta sotsiolohichna kontseptualizatsiia [Political correctness as a social phenomenon: genesis and sociological conceptualization]. *Ukraiinskyi sotsiolohichnyi zhurnal – Ukrainian sociological journal*, 1-2, 94–99 [in Ukrainian].
- Tarasova, V. V.** (2018). Politychna korektnist v anhliiskomu ta ukraiinskomu mediadyskursi [Political correctness in the English and Ukrainian mediadiscourse]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia. Serii : Filolohichni nauky – Scientific bulletin of the National university of bioresources and nature management of Ukraine. Series : Philological sciences*, 281, 100–110 [in Ukrainian].
- Deignan A. H. A.** (1997). *Corpus-based study of some linguistic features of metaphor*. (PhD Degree in English language). Birmingham. Retrieved July 25, 2021, from <https://core.ac.uk/download/pdf/76515.pdf> [in English].
- 40 Alternatives to Politically Incorrect Terms (2020). Retrieved January 25, 2022, from <https://ehlion.com/wp-content/uploads/2020/10/40-Alternatives-to-Politically-Incorrect-Terms-Ehlion.pdf> [in English].
- The Washington Post. Retrieved from <https://www.washingtonpost.com/> [in English].